

**STANDARDY TWORZENIA AUDIODESKRYPCJI
DO PRODUKCJI AUDIOWIZUALNYCH**

STANDARDY TWORZENIA AUDIODESKRYPCJI DO PRODUKCJI AUDIOWIZUALNYCH

Opracowali:
Barbara Szymańska
Tomasz Strzymiński

© Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część tej publikacji nie może być wykorzystywana, powielana ani rozpowszechniana za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych bez uprzedniego wyrażenia zgody przez autora niniejszej publikacji.

Białystok, 29 września 2010

Spis treści.

I Wprowadzenie.	4
1. Podstawowe definicje.	4
2. Wstęp.	4
3. Krótka historia audiodeskrypcji.	7
4. Odbiorcy audiodeskrypcji.	10
II Audiodeskrypcja produkcji audiowizualnych.	13
1. Przygotowanie skryptu audiodeskrypcji.	14
III Co i jak opisywać?	22
1. Wskazówki edytorskie.	37
2. Sprawdzenie i konsultacja skryptu.	39
IV Nagranie skryptu.	40

I Wprowadzenie.

1. Podstawowe definicje.

Audiodeskrypcja [AD] - przekład treści obrazu na słowa. Werbalny opis warstwy wizualnej spektakli teatralnych, produkcji audiowizualnych, sztuk plastycznych oraz wydarzeń widowiskowych sprawia, iż stają się one dostępne osobom niewidomym i słabowidzącym.

Produkcje audiowizualne - dzieła filmowe i telewizyjne, które są płynnym ciągiem obrazów i dźwięków.

Skrypt - tekst zawierający opis wizualnej warstwy dzieła. W skrypcie zamieszczane są adnotacje i wskazówki umożliwiające dokładną synchronizację obrazu z opisem.

Deskryptor - osoba, która pisze i redaguje treść skryptu.

Audiodeskryptor - Osoba, która pisze i redaguje treść skryptu oraz odczytuje go dostosowując ton i tempo głosu do produkcji audiowizualnej.

Lektor - osoba, która odczytuje skrypt dostosowując ton i tempo głosu do produkcji audiowizualnej.

2. Wstęp.

Na przestrzeni ostatnich kilku lat obserwuje się rozwój rynku audiodeskrypcji w Polsce. Wiąże się on między innymi z dostosowywaniem do norm audiodeskrypcji obowiązujących w innych krajach oraz różnymi sposobami ich interpretacji i adaptacji. Skutkiem tego w treści audiodeskrypcji zauważyć można chociażby łamanie najbardziej podstawowego wymogu, którym jest opisywanie tego, co można zaobserwować na obrazie. Zamiast opisu wizualnej warstwy obrazu, w treści audiodeskrypcji odnajdujemy osobiste odczucia, domysły i skojarzenia, jakie dany obraz, a także dźwięk z nim związany wywołał u osoby tworzącej audiodeskrypcję. Fundacja Audiodeskrypcja mając powyższe na uwadze uznała za niezbędne wdrożenie do praktyki standardów tworzenia audiode-

skrypcji wraz z kodeksem postępowania audiodeskryptorów. Prezentowany dokument stanowi kompleksowe opracowanie tej problematyki.

Standardy mają na celu:

- + ujednolicenie praktyki zawodowej osób tworzących audiodeskrypcję;
- + harmonizowanie norm tworzenia audiodeskrypcji i zasad ich wdrażania przez audiodeskryptorów polskich z tymi, które obowiązują powszechnie w innych krajach;
- + promowanie jednolitych, obowiązujących w środowisku osób tworzących audiodeskrypcję, reguł postępowania, wpływających na ukształtowanie ich odpowiedzialności zawodowej;
- + kształtowanie wymagań i oczekiwań odbiorców audiodeskrypcji pod adresem osób ją tworzących oraz, z drugiej strony, tworzenie podstaw do oddziaływania audiodeskryptorów na treść audiodeskrypcji;
- + zabezpieczenie interesów odbiorców audiodeskrypcji poprzez sformułowanie wymogów, jakim powinna odpowiadać prawidłowo stworzona audiodeskrypcja;
- + umożliwienie dokonania oceny działalności konkretnego deskryptora, audiodeskryptora i lektora przy zastosowaniu zobiektywizowanych kryteriów, jakimi są te standardy.

Standardy są zbiorem usystematyzowanych reguł i zasad oraz norm zawodowych dla audiodeskryptorów tworzących opisy do produkcji audiowizualnych. Zostały zebrane i usystematyzowane przez Barbarę Szymańską i Tomasza Strzymińskiego, pionierów audiodeskrypcji w Polsce oraz założycieli Fundacji Audiodeskrypcja. Fundacja jako pierwsza organizacja pozarządowa w Polsce rozpoczęła działania na rzecz udostępniania kultury i sztuki wizualnej osobom niewidomym i słabowidzącym za pomocą audiodeskrypcji.

Praca nad standardami miała charakter wielostopniowy. Powstały one na bazie opracowań cząstkowych oraz bogatych doświadczeń założycieli Fundacji Audiodeskrypcja w zakresie tworzenia, wdrażania audiodeskrypcji i szkoleń prowadzonych w tym zakresie. Inspirację uregulowań stanowiły również standardy obowiązujące między innymi w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Hiszpanii. Część oryginal-

nych materiałów źródłowych, na podstawie, których zostały one opracowane, jest dostępna na stronach internetowych:

- ✚ the American Council of the Blind, Guidelines for Audio Description
http://www.acb.org/adp/docs/ADP_Standards.doc
ADP - initial draft, May 2009
- ✚ Pilar Orero - Universitat Autònoma de Barcelona, Spain, Steve Wharton - University of Bath, UK, The Audio Description of a Spanish Phenomenon: Torrente 3,
http://www.jostrans.org/issue07/art_orero_wharton.pdf
The Journal of Specialised Translation, 2007
- ✚ Joe Clark, Toronto, Canada, Standard techniques in audio description
<http://joeclark.org/access/description/ad-principles.html>
Homepage: Joe Clark, 2007
- ✚ Described and Captioned Media Program, Description Key for Educational Media
<http://descriptionkey.org/>
<http://www.dcmp.org/caai/nadh227.pdf>
Guidelines for Audio Description of Meetings and Presentations
<http://www.dcmp.org/caai/nadh207.pdf>
DCMP, 2006 - 2008
- ✚ Royal National Institute for the Blind UK, Audio description for children
http://www.rnib.org.uk/xpedio/groups/public/documents/publicwebsite/public_ADforchildren.doc
RNIB, (2006)
- ✚ Bernd Benecke - Bayerischer Rundfunk, Munich, Germany, "Audio-Description"
<http://www.erudit.org/revue/meta/2004/v49/n1/009022ar.pdf>
Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal, 2004
- ✚ Joel Snyder, "The Visual Made Verbal"
<http://www.audiodescribe.com/links/AD-The%20Visual%20Made%20Verbal.pdf>
Audio Description Associates
- ✚ Audio Description International AD Guidelines
<http://www.acb.org/adp/guidelines.html>
ADI, 2003

- ✚ Independent Television Commission (ITC/UK). Guidance on standards for audio description.
http://www.ofcom.org.uk/tv/ifi/guidance/tv_access_serv/archiv e/audio_description_stnds/itcguide_sds_audio_desc_word.doc
OFCOM, 2000.

Uzyskano także szereg ważnych opinii i uwag zarówno od osób niewidomych i słabowidzących, jak i od osób działających na rzecz upowszechniania audiodeskrypcji w Polsce. Autorzy zapoznali się z całością nadesłanych im opinii, uwag oraz wniosków i wiele z nich wykorzystali w przygotowaniu ostatecznej wersji standardów, jaka została przyjęta i przedstawiona w niniejszym dokumencie.

Podkreślić należy, iż standardy nie stanowią normy niewzruszalnej w czasie i będą one ulegały wykładni w toku dalszego rozwoju audiodeskrypcji oraz kształtowania zawodu audiodeskryptora i zakresu jego zawodowej działalności. Uzupełniane będą także nowymi regulacjami, niezbędnymi ze względu na potrzeby praktyki.

3. Krótka historia audiodeskrypcji.

Audiodeskrypcja [ang. *audio description*] wywodzi się ze Stanów Zjednoczonych. Pierwsze teoretyczne podstawy opisywania treści obrazu osobom niewidomym, opracował w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku Gregory Frazier z San Francisco State University. Oficjalnie system audiodeskrypcji uruchomiono w 1981 roku, w Stanach Zjednoczonych w waszyngtońskim teatrze Arena Stage. Przy pomocy istniejącego już w nim sprzętu wzmacniającego dźwięk, a tym samym umożliwiającego jego odbiór osobom niedosłyszającym, niewidoma od dziecka Margaret Pfanstiehl i jej mąż Cody Pfanstiehl, opracowali i wdrożyli pierwszy na świecie system narracji opisowej dla niewidomych, nazwany później audiodeskrypcją. Pod koniec lat osiemdziesiątych ponad 50 placówek wystawiało już część przedstawień z audiodeskrypcją. W połowie lat osiemdziesiątych idea audiodeskrypcji przebyła drogę przez Atlantyk trafiając na kontynent europejski i scenę małego, brytyjskiego teatru Robin Hood w mieście Averham, Nottinghamshire. Dzięki zastosowaniu miniaturowych odbiorników ze słuchawką, podobnych do tych, jakie stosuje się przy tłumaczeniach symultanicznych, widzowie teatralni w przerwach pomiędzy dialogami mogli usłyszeć werbalny opis

scen. Jeden z mecenasów teatru- dramaturg Norman King - sugerując się tym, jak wiele korzyści przynoszą opisy, zachęcił Królewski Teatr w Windsor do rozpowszechnienia audiodeskrypcji na większą skalę. Na początku lutego 1988 roku Teatr Królewski opisał swoją pierwszą sztukę "Stepping out".

Przyjmuje się, iż w telewizji audiodeskrypcja po raz pierwszy na świecie pojawiła się w 1983 roku w Japonii, na otwartym kanale w programie komercyjnego nadawcy - NTV. W Wielkiej Brytanii usługę audiodeskrypcji uruchomiono w roku 1994, dostarczając w telewizji ITV i BBC tygodniowo ponad 6 godzin programów z audiodeskrypcją w czasie najwyższej oglądalności. W roku 1994 Cardiff Centrum Chapter Arts w Wielkiej Brytanii zapoczątkowało natomiast pierwsze regularne seanse kinowe. Audiodeskrypcja podczas pokazów była odczytywana na żywo. W krótkim czasie Wielka Brytania stała się liderem w Europie pod względem ilości miejsc, w których świadczone audiodeskrypcję. Dynamiczny rozwój rynku usług w dziedzinie audiodeskrypcji sprawił, iż technika ta oprócz teatru, kina, telewizji została także zaadoptowana do potrzeb video i DVD, opery, muzeów i galerii, stron internetowych i mediów strumieniowych, gier komputerowych oraz widowisk sportowych. Obecnie w Europie dostęp do audiodeskrypcji oprócz niewidomych z Anglii, mają także niewidomi z Austrii, Francji, Niemiec, Włoch, Portugalii, Hiszpanii, Belgii, Czech, Holandii, Finlandii, Szwecji, Litwy oraz od 2006 roku również niewidomi z Polski.

Kolebką polskiej audiodeskrypcji jest Białystok. To właśnie w tym mieście, Barbara Szymańska i Tomasz Strzymiński zrealizowali pierwsze w Polsce pokazy audiodeskrypcji w kinie, teatrze, galerii oraz przeprowadzili pierwsze szkolenia z zakresu tworzenia audiodeskrypcji. Kalendarium pokazów audiodeskrypcji do produkcji audiowizualnych w Polsce przedstawia się następująco:

- ✚ 27 listopada 2006r. w kinie Pokój odbył się pierwszy seans filmowy z audiodeskrypcją - "Statyści" Michała Kwiecińskiego.
- ✚ 14 czerwca 2007 roku Telewizja Polska za pośrednictwem telewizji interaktywnej ITVP udostępniła z audiodeskrypcją odcinki serialu "Ranczo".
- ✚ 17 września 2007 r. z inicjatywy Tomasza Strzymińskiego na największej imprezie filmowej w Polsce, XXXII Festiwalu Filmów Fabularnych w Gdyni, z audiodeskrypcją za-

prezentowano film „Świadek koronny”. Było to pierwsze na świecie zastosowanie audiodeskrypcji podczas festiwalu filmowego.

- + W listopadzie 2007r. w białostockim Teatrze Lalek odbył się pierwszy spektakl z audiodeskrypcją - "Jest Królik na księżycu".
- + 21 lutego 2008r. po raz pierwszy w Polsce na DVD ukazał się pełnometrażowy film z audiodeskrypcją i napisami - "Katyń" Andrzeja Wajdy. Udostępnione zostało również menu płyty, tak by osoby z problemami widzenia mogły samodzielnie uruchomić odtwarzanie filmu z audiodeskrypcją.
- + W roku 2009 w związku z implementacją dyrektywy 2007/65/WE o audiowizualnych usługach medialnych, Fundacja Audiodeskrypcja nawiązała współpracę z podmiotami kształtującymi politykę krajową w zakresie powszechnego udostępniania usług audiowizualnych, między innymi z Senatem RP, Krajową Radą Radiofonii i Telewizji, Krajową Izbą Producentów Audiowizualnych. Umożliwiło to transfer wypracowanych przez Fundację propozycji zapisów dotyczących świadczenia usług dostępu tj. audiodeskrypcji napisów, języka migowego, do projektu ustawy medialnej.
- + W roku 2010 na stronie MKiDN opublikowano ostateczną wersję założeń nowelizacji ustawy o radiofonii i telewizji przyjętą przez Radę Ministrów.
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/20100714_rtv-rada_minsistrow.pdf

W nowelizowanej ustawie znalazła się definicja audiodeskrypcji w następującym brzmieniu:

Audiodeskrypcja oznacza werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych zawartych w audycji audiowizualnej, przeznaczony dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku, umieszczony w audycji lub rozpowszechniany równocześnie z nią.

Nadawców programów telewizyjnych zobowiązuje się natomiast do zapewniania dostępności programów dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, poprzez wprowadzanie odpowiednich udogodnień, w szczególności: audiodeskrypcji, napisów dla niesłyszących lub tłumaczenia na język migowy, tak by co najmniej 10% kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprze-

daży, posiadało takie udogodnienia. Krajowa Rada, może jednak określić, w drodze rozporządzenia, niższy niż wymieniony wyżej udział w programie telewizyjnym audycji z udogodnieniami odbioru dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, uwzględniając różnorodną ofertę programową w różnym czasie antenowym, możliwości techniczne, potrzeby odbiorców, sposób rozpowszechniania i specjalizację programu, bez nakładania nieuzasadnionych obowiązków na nadawców. Wskazany obowiązek wprowadzany byłby stopniowo. W przepisach przejściowych do projektu Ustawy proponuje się rozłożyć w czasie osiągnięcie progu 10% programu z udogodnieniami dla niepełnosprawnych, tak aby w 2011 roku przynajmniej 5% programu posiadało takie udogodnienia, natomiast próg 10% został osiągnięty w 2012 roku. Przepis ten podlegałby także odpowiedniemu stosowaniu do audiowizualnych usług medialnych na żądanie.

Wejście w życie nowelizacji ustawy o radiofonii i telewizji stworzy spójny akt prawny regulujący podstawowe aspekty funkcjonowania mediów elektronicznych i ich udostępniania osobom z niepełnosprawnością wzroku i słuchu, które mimo, iż są równoprawnymi odbiorcami audycji audiowizualnych, do tej pory tego prawa są pozbawione.

4. Odbiorcy audiodeskrypcji.

Odbiorcami audiodeskrypcji są osoby niewidome i słabowidzące. Doświadczenia NTN - Narrative Television Network, która w Stanach Zjednoczonych jest liderem w udostępnianiu programów telewizyjnych i filmów osobom niewidomym, wykazały, iż chętnie korzystają z niej także osoby widzące, które podczas oglądania telewizji wykonują inne czynności.

Szacuje się, iż w nowoczesnych społeczeństwach problemy ze wzrokiem ma minimum 20% populacji. Według danych Europejskiego Związku Niewidomych [ang. European Blind Union] liczba ta może przekraczać nawet 30% przeciętnego europejskiego społeczeństwa.

W Polsce niestety nie ma do tej pory urzędowych statystyk, które ukazywałyby rzeczywistą ilość osób niewidomych i słabowidzących. Najczęściej powołuje się na dane statystyczne stowarzyszenia Polski Związek Niewidomych, który zrzesza około 70 tysięcy członków zwyczajnych i podopiecznych, w tym około 4500 osób całkowicie niewidomych, wśród

których najliczniejszą grupę stanowią osoby, które przekroczyły sześćdziesiąty piąty rok życia. Dane te obejmują jedynie część osób z problemami widzenia w Polsce, gdyż wskazują wyłącznie liczbowe dane na temat członków i podopiecznych tej organizacji. Dodatkowo za osoby niewidome PZN uznaje zarówno osoby legitymujące się znacznym, ale także umiarkowanym stopniem niepełnosprawności ze względu na wzrok.

Ze względu na rozwój cywilizacji i starzenie się społeczeństwa obserwuje się wzrost problemów ze wzrokiem zarówno u dzieci, jak i osób starszych. Badania przeprowadzone w Polsce w ostatnich latach u dzieci w wieku szkolnym potwierdzają wzrastającą tendencję do rozwoju takich wad wzroku jak nadwzroczność lub krótkowzroczność. Około 40% młodzieży wymaga korekcji okularowej. Dodatkowo istnieje jeszcze grupa dzieci i młodzieży, która choć nie podlega korekcji okularowej, to jednak widzi nieprawidłowo. Z badania GUS przeprowadzonego w 2004 roku na populacji osób powyżej piętnastego roku życia wynika, iż:

- + 494,7 tysiąca Polaków nie jest w stanie przeczytać gazety nawet w okularach;
- + 300,4 tysiąca to osoby, które nie są w stanie przeczytać gazety, gdyż nie mają odpowiednich okularów;
- + 145,9 tysiąca to osoby niewidome lub bardzo słabowidzące.

Razem daje to 941 tysięcy osób z bardzo poważnymi ograniczeniami widzenia.

Ponad to przewiduje się, iż do 2020 roku liczba osób po osiemdziesiątym piątym roku życia wzrośnie dwukrotnie, przez co również problematyka wad wzroku będzie obejmować coraz większą liczbę społeczeństwa.

Wśród osób niewidomych są zarówno osoby całkowicie niewidome od urodzenia, jak i osoby ociemniałe, czyli te, które straciły wzrok po piątym roku życia i zachowują pamięć wzrokową. Od czasu utraty wzroku zależy znajomość znaczenia pojęć przestrzennych i czasowo-przestrzennych. Osoby niewidome od urodzenia mogą mieć trudności w rozumieniu i wyobrażaniu pojęć opisujących właściwości zjawisk, przedmiotów, które uchwytnie są jedynie wzrokowo lub odwołują się do pamięci wzrokowej. Wyobrażenia takich pojęć jak barwa, światłocień, przezroczysty, lśniący, mgła, bańka mydlana, tęczą nie są tożsame z wyobrażeniami osób widzących, choć czasami mogą być z nim zbieżne. U osób niewidomych od urodzenia rekonstrukcja umysłowa pojęć przekazywanych werbal-

nie prowadzi do powstawania tzw. wyobrażeń surogatowych – zastępczych, funkcjonujących, jako substytuty psychiczne treści wizualnych, które częściowo lub całkowicie są niedostępne, a odgrywają ważną rolę w prawidłowym kształtowaniu wyobrażeń przez osoby niewidome o otaczającym nas świecie. Osoby ociemniałe, które straciły wzrok w późniejszym czasie zachowują pamięć wzrokową, z której korzystają w trakcie rekonstrukcji umysłowej pojęć i wrażeń wizualnych.

Osoby niewidome od urodzenia oraz osoby ociemniałe, które są pozbawione całkowicie lub częściowo wzroku, są przez to pozbawione także informacji optycznych, płynących ze świata zewnętrznego. Część z tych osób dysponować może resztkami wzroku, które jednak, jeśli zaburzenia wzroku są rozległe, to nie są w stanie praktycznie ich wykorzystać w poznawaniu rzeczywistości. Niektóre osoby ze szczątkowym widzeniem nie tylko zachowują poczucie światła, ale mogą zauważać plamy lub kształty, rozpoznawać wybrane kolory. Im bardziej użyteczne są resztki wzroku, tym większe jest ich wykorzystanie w poznawaniu treści wizualnych. Zaburzenia widzenia u osób słabowidzących mogą obejmować zarówno ostrość widzenia, jak i pole widzenia w orientacji wertykalnej i horyzontalnej. W praktyce ograniczenie pola widzenia może prowadzić do tzw. „widzenia tunelowego”, które można porównać do widzenia przez dziurkę od klucza czy szparę w płocie.

Wśród osób z problemami widzenia, możemy spotkać osoby, które dysponują bogatą terminologią z zakresu kinematografii, doskonale pamiętają ruchome obrazy z telewizji, ale także osoby, które wprost przeciwnie, mogą nie mieć doświadczeń z mediami, a audiodeskryptora traktować jako osobę, która niczym narrator w filmie jedynie opowiada historię.

Różne doświadczenia osób niewidomych i słabowidzących, rodzaj wady, czas i stopień utraty wzroku sprawiają, iż osoby z problemami widzenia mają różne wymagania wobec audiodeskrypcji. Oczekiwania te różnią się najczęściej pod względem ilości opisywanych szczegółów oraz sposobu ich opisywania. Audiodeskryptor równoważąc potrzeby odbiorców niewidomych i słabowidzących decyduje, co i w jaki sposób powinno być opisywane.

II Audiodeskrypcja produkcji audiowizualnych.

Audiodeskrypcja produkcji audiowizualnych polega na opisywaniu kluczowych treści wizualnych takich jak: przebieg akcji, język ciała, wyraz twarzy, sceneria, kostiumy. Audiodeskrypcja poprzez krótkie, precyzyjne i obiektywne opisy scen umożliwia widzom niewidomym samodzielną interpretację treści wizualnych, pozwala podążać za rozwijającym się wątkiem historii oraz usłyszeć i zrozumieć, co dzieje się na ekranie. W filmach, audycjach telewizyjnych audiodeskrypcja przybiera postać dodatkowej ścieżki dźwiękowej umieszczanej między dialogami. Nie wypełnia ona jednak żadnej dostępnej przerwy.

Audiodeskrypcja to technika wspomagająca. Oznacza to, iż wspomaga, a nie zastępuje zdolności obserwacji osób niewidomych. Audiodeskryptor nie opowiada historii, lecz opisuje tworzące ją sceny, nie przedstawia własnych wniosków, ani motywów opisywanych postaci. Osoba, która pragnie rozpocząć samodzielną pracę audiodeskryptora, powinna być przeszkolona przez doświadczonego trenera audiodeskrypcji, a jej umiejętności tworzenia audiodeskrypcji sprawdzone i poddane ocenie. Od audiodeskryptora wymaga się wysokiej kultury języka i poprawności językowej, co oznacza, iż powinien on posiadać dobrą znajomość środków językowych oraz sprawność świadomego i krytycznego korzystania z nich, dobrą znajomość języka oraz sprawność jego używania. Poprawność językowa skryptu wyraża się poprzez stosowanie środków językowych zgodnych z obowiązującymi normami leksykalnymi, słowotwórczymi, znaczeniowymi, fleksyjnymi, frazeologicznymi i normami wymowy. Błędy językowe prowadzą do tego, iż odbiorcy audiodeskrypcji nie są w stanie prawidłowo wyobrazić lub zrozumieć opisywanej sceny, inaczej odczuwają opisywany obraz.

Joe Clark, kanadyjski pisarz i dziennikarz działający na rzecz dostępności mediów zauważa przy tym, iż audiodeskryptor nie tworzy audiodeskrypcji, by zaprezentować swoje umiejętności językowe lub ukazać walory swego głosu, a tworzy ją na rzecz widowni i produkcji. Dobry audiodeskryptor potrafi stać się niewidzialny, widzialnym czyniąc opisywany słowami obraz.

Nieprofesjonalnym postępowaniem jest dowolność tworzenia audiodeskrypcji. To umiejętność stosowania standardów audiodeskrypcji pozwala docenić jej treść. Standardy nie

wpływają na kreatywność artystyczną audiodeskryptora, a ich właściwe stosowanie pomaga mu w pełni rozwinąć swój warsztat pracy. Umiejętność stosowania zasad audiodeskrypcji jest wyznacznikiem tego, czy należy się do kręgu doświadczonych audiodeskryptorów. Im lepsze rozumienie standardów i ich podstaw, tym łatwiejsze staje się dokonywanie logicznych wyborów w przypadku szukania rozwiązań, czy też w obliczu wątpliwości, które mogą zaistnieć podczas przygotowywania treści audiodeskrypcji.

Przygotowanie audiodeskrypcji jest procesem długotrwałym, wymagającym zwiększonej koncentracji uwagi oraz pogłębionej analizy wzrokowo słuchowej. Praca nad audiodeskrypcją przebiega przez następujące etapy:

- + Obserwacja oraz swobodne tworzenie notatek na jej podstawie.
- + Selekcja opisywanego materiału poprzez analizę i ukierunkowane pytania.
- + Dokonanie syntezy i ustalenie logicznego porządku opisywania.
- + Przygotowanie materiału słownikowego umożliwiającego wybór odpowiednich zwrotów i wyrażeń.
- + Redagowanie skryptu według ustalonego planu, przestrzeganie logicznego porządku.
- + Sprawdzenie i konsultacja skryptu.
- + Nagranie skryptu.

1. Przygotowanie skryptu audiodeskrypcji.

Czas przygotowania skryptu audiodeskrypcji zależy zarówno od gatunku i stopnia skomplikowania produkcji audiowizualnej, jak i od doświadczenia audiodeskryptora. Średnio przyjmuje się, iż stworzenie skryptu do około dwóch godzin audycji zajmuje tydzień pracy deskryptora. Wyposażenie miejsca pracy audiodeskryptora składa się zazwyczaj z komputera, monitora, głośników, odtwarzacza DVD, edytora tekstu oraz oprogramowania umożliwiającego odtwarzanie i edycję plików video.

Aby stworzyć skrypt wymagana jest kopia oryginalnego materiału video. Przy wyborze materiału do audiodeskrypcji warto zwrócić uwagę na gatunek dzieła audiowizualnego. Choć

upodobania widzów niewidomych wobec produkcji audiowizualnych są podobne do upodobań widzów widzących, to jednak popularność nie oznacza, iż wszystkie wysoko oceniane audycje nadają się do audiodeskrypcji. Należą do nich m.in. programy informacyjne, quizy i teleturnieje. Audiodeskrypcja zastosowana w audycjach, w których dominuje przekaz słowny, może sprawić, iż widz niewidomy by móc cokolwiek zrozumieć, będzie musiał dokonywać ustawicznej selekcji słyszanych treści, co w konsekwencji jest bardzo męczące. Audiodeskrypcja staje się wówczas bardziej przeszkodą, niż pomocą. Zanim rozpocznie się pisanie skryptu należy obejrzeć cały materiał, do którego audiodeskrypcja ma zostać przygotowana. Początkującym audiodeskryptorom zaleca się wykonywanie ćwiczeń zwiększających umiejętności obserwacji i koncentracji oraz wstępne oglądanie materiału bez obrazu. Odsłuchując ścieżkę dźwiękową po raz pierwszy należy zwrócić uwagę m.in. na treść dialogów, długość przerw pomiędzy nimi, ton głosu oraz rodzaj efektów dźwiękowych. Dzięki temu można lepiej wczuć się w sytuację odbiorcy niewidomego, zrozumieć jego potrzeby oraz ustalić to, co powinno zostać opisane, wybrać kluczowe elementy bez opisu, których widz niewidomy może czuć się dezorientowany.

Osoba oglądająca produkcję kilka razy może zauważyć błędy w ciągłości lub treści opisywanej sceny np. zegarek cyfrowy na nadgarstku rycerza, który w dłoni dzierży miecz, blizna widoczna na prawym policzku, w kolejnej scenie na lewym i ponownie na prawym. Audiodeskryptor nie powinien jednak zwracać na to uwagi widzów, gdyż tym samym odciągnie ich uwagę od tego, co istotne. Opis z obrazem oraz dźwiękiem mu towarzyszącym powinien zawsze stanowić spójną całość.

Tworzenie skryptu ułatwia wgląd do scenariusza wybranej produkcji oraz lista dialogowa. W scenariuszu można znaleźć dodatkowe wskazówki opisu scen, które z różnych przyczyn mogą budzić wątpliwości pod względem składających się na nie treści wizualnych. Scenariusz nie powinien jednak stanowić głównego źródła opisu, jako że często zdarza się, iż ostateczna wersja produkcji audiowizualnej różni się od otrzymanej wersji jej scenariusza. Lista dialogowa ułatwia natomiast synchronizację opisów z dialogami. Na jej bazie można także tworzyć skrypt.

Przystępując do pisania skryptu warto sprawdzić, czy używany edytor tekstu pozwala na wyświetlanie dwóch okien na ekranie. Dzięki temu można oglądać video w jednym oknie,

zaś pisać skrypt w drugim. w ten sposób można łatwo skracać, zmieniać i dostosowywać opis do obrazu i dźwięków.

Aby zapewnić logiczną i prawidłową synchronizację audiodeskrypcji z obrazem, dialogami i efektami dźwiękowymi w skrypcie należy podać tzw. czasówkę [ang. Time code]. Określa się ją na podstawie statusu odtwarzania, który wyświetla się na pasku postępu w okienku odtwarzania video. Czasówka składa się z sześciu cyfr dokładnie określających godziny, minuty, sekundy, podczas których audiodeskrypcja ma zostać odczytana. Opcjonalnie jest też podawany numer klatki video, fragment poprzedzającego audiodeskrypcję dialogu, lub słowne określenie charakterystycznego dźwięku, po którym audiodeskrypcja ma być odczytana. Minimalizuje to możliwość błędów przy nagrywaniu audiodeskrypcji.

W skrypcie wpisujemy zawsze czasówkę wskazując miejsce rozpoczęcia, zaś po niej kolejną, zaznaczając miejsce zakończenia. Dodatkowo zaleca się wpisywanie wskazówek ukazujących, jak szybko tekst ma być odczytany. Można do tego wykorzystać określenia tempa stosowane w muzyce np. powoli i śpiewnie, powoli, ale pewnie, zdecydowanie, w tempie spokojnego kroku, umiarkowanie, ruchliwie, wesoło, żywo, szybko, bardzo szybko.

Przykład:

00:00:00 - 00:00:09 [żywo]

Drzwi otwierają się. Pomieszczenie skryte w mroku przeczesuje promień światła. Zatrzymuje się na obrazie zawieszonym na ścianie.

Liczby określają miejsce oraz przedział czasu, w jakim audiodeskrypcja ma zostać odczytana. w tym przypadku audiodeskrypcja wypełnia pierwsze 9 sekund produkcji. Audiodeskrypcja odczytana powinna być w żywym tempie.

Warto pamiętać, że nigdy w ograniczonym czasie, nie jesteśmy w stanie przekazać słowami wszystkiego, co nasze oczy są w stanie zaobserwować. Po zapoznaniu się z tematem produkcji, jej stylem wybieramy jedynie to, co istotne. Używając trafnych i precyzyjnych słów zapewniamy widzom czytelny obraz. Praca audiodeskryptora nad skryptem trwa dopóty, dopóki słowa zaczną wywoływać opisywane obrazy. Narzędziem, które piszącym może ułatwić znalezienie odpowiedniego słowa, wyrażenia pokrewnych znaczeniowo lub frazy wyrażającej określone pojęcie, określony sens, jest słownik po-

jęciowy dostępny w edytorze tekstu np. tezaursus. Funkcje i narzędzia dostępne w edytorze nie zawsze jednak są wystarczającą pomocą w pisaniu skryptu, tak jak chociażby funkcja sprawdzania pisowni [spell-checker], która ułatwia kontrolę literówek i błędów ortograficznych, lecz nie umożliwia rozpoznawania błędów stylistycznych i leksykalnych. Dlatego też warto zapewnić sobie dostęp do innych źródeł, które pomogą rozwiązać wątpliwości i odnaleźć właściwe rozwiązanie. Mogą to być np. słowniki online:

- + Sieciowa wersja Korpusu Języka Polskiego PWN. Korpus tekstów polskich to fragment słownikowej kuchni, czyli autentyczny materiał językowy, na którego podstawie opisujemy znaczenia słów i konstrukcji. sieciowa wersja Korpusu Języka Polskiego PWN wielkości 40 milionów słów. Dzięki niemu można sprawdzić, w jakich kontekstach używa się danego słowa w różnych typach tekstów.
<http://korpus.pwn.pl/>
- + Korpus Języka Polskiego stworzony przez Zespół Inżynierii Lingwistycznej w Instytucie Podstaw Informatyki PAN.
<http://www.korpus.pl/>
- + Słownik błędów trudnych do zauważenia. Parada pleonazmów, tautologii i paradoksów, czyli niepoprawnych wyrażen, w którym jeden lub więcej wyrazów niepotrzebnie powtarza jakąś część znaczenia innych. Podobnie paronimy, czyli wyrazy, które ze względu na podobieństwo brzmieniowe lub wspólność rdzenia są mylone z innymi. Nie są jednak ze sobą spokrewnione zarówno etymologią, jak i znaczeniem.
<http://www.lpj.pl/pleonazm.html>
- + Słownik języka polskiego. To rodzaj leksykonu z krótkimi definicjami, dużą liczbą znaczeń i wyrazów pochodnych, które nie wymagają samodzielnych definicji. To „słownik pierwszego kontaktu”, dostarczający jedynie podstawowych informacji. Słownik liczy ponad sto tysięcy haseł, został opracowany na podstawie wspólnej bazy dwóch najważniejszych słowników Wydawnictwa Naukowego PWN: Uniwersalnego słownika języka polskiego i Wielkiego słownika wyrazów obcych.
<http://sjp.pwn.pl/>
- + sjp.pl słownik języka polskiego. Umożliwia sprawdzanie poprawności i znaczeń słów.
<http://www.sjp.pl/>

- ✚ Wielki słownik ortograficzny. Słownik zawiera około 140 tysięcy haseł – zarówno wyrazów polskich, jak i wyrazów obcych używanych w polszczyźnie, w tym znaczną liczbę nazw własnych, zwłaszcza miejscowych i osobowych. Podaje też formy odmiany wyrazów.
<http://so.pwn.pl/>
- ✚ Słownik odmiany wyrazów. Zawiera ponad 160 tysięcy haseł. Każde hasło zawiera wszystkie możliwe formy odmiany. W zasobach słownika znajdują się także nazwy własne, skróty, miasta, kraje i narodowości, wyrazy obcego pochodzenia, wyrazy pochodzące ze slangów itp.
<http://www.slownik.iorg.pl/>
- ✚ Zasady pisowni i interpunkcji.
<http://so.pwn.pl/zasady.php?id=629470>
- ✚ Baza fleksyjna języka polskiego. Zbiory form fleksyjnych ok. 120 tysięcy wyrazów skonwertowanych do postaci fleksyjnej.
http://winnie.ics.agh.edu.pl/proj_uk/fleksbaz/
- ✚ Rozmaitości fleksyjne.
<http://polszczyzna.pwn.pl/>
- ✚ Internetowa encyklopedia PWN. Zawiera wybór 80 tysięcy haseł ze stale aktualizowanej bazy encyklopedycznej Wydawnictwa Naukowego PWN.
<http://encyklopedia.pwn.pl/>
- ✚ Uniwersalny słownik języka polskiego PWN. To kilka słowników w jednym. Zawiera 100 tysięcy haseł wraz z informacjami o znaczeniu wyrazu, pochodzeniu, odmianie, wymowie i zasadach poprawnego użycia. Ponadto zawiera przysłowia i popularne związki frazeologiczne wraz z objaśnieniem ich nierzadko metaforycznych znaczeń oraz specjalistyczne terminy. Dołączona do haseł słownika ponad stutysięczna baza wyrazów bliskoznacznych, umożliwia odnalezienie danego słowa w sieci relacji semantycznych, jaką tworzy ono wraz z innymi słowami języka polskiego. Z jego pomocą znaleźć można najcelniejsze słowa, by uniknąć monotonii i niezręcznych powtórzeń.
<http://usjp.pwn.pl/>
- ✚ Słownik wyrazów obcych PWN. Elektroniczna wersja zawiera prawie 30 tysięcy haseł.
<http://swo.pwn.pl/slowo.php/>

- ✚ Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Kopalińskiego. W internetowej wersji indeks alfabetyczny oraz wyszukiwarka wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych.
<http://www.slownik-online.pl/index.php>
- ✚ Słownik synonimów. Tezaurus do pobrania w wersji tekstowej.
<http://prdownloads.sourceforge.net/synonimy/thesaurus-1.5.txt.gz?download>
- ✚ Słownik synonimów - program freeware. Obsługuje pełną hierarchię znaczeń.
http://www.lexland.com.pl/download/pl11t_sy.php
- ✚ Słownik synonimów "Gdy Ci słowa zabraknie". Internetowy słownik wyrazów bliskoznacznych.
<http://www.synonimy.pli>
- ✚ Słownik synonimów. Wolnodostępny słownik wyrazów bliskoznacznych języka polskiego.
<http://synonimy.ux.pl/>
- ✚ Słownik internetowy cotojest.info. W przystępny sposób wyjaśnia trudne pojęcia.
<http://www.cotojest.info/>
- ✚ Archaizmy - Słownik Staropolski. Ponad 3 tysiące haseł dotyczących słownictwa używanego w języku staropolskim.
<http://staropolska.pl/slownik/>
- ✚ Sztuka w obrazkach. Wyjaśnienia terminów związanych z technikami plastycznymi i drukarskimi.
<http://www.wiw.pl/obrazki/sztuka/>
- ✚ Słownik teatru. Wyjaśnia pojęcia teatralne.
http://www.eximus.14lo.lublin.pl/slownik_teatru.htm
- ✚ Słownik on-line Wydawnictwa PWN Świat Biologii. Przegląd wybranych terminów i klasyfikacji.
http://www.dmoz.org/World/Polski/Nauka_i_educacja/Biologia
- ✚ Atlas zwierząt. Zwierzęta świata. Spis i systematyka zwierząt.
<http://zwierzeta.ekologia.pl/>
- ✚ Polski atlas roślin. Rozbudowane opisy roślin, zdjęcia roślin w naturze. Słownik botaniczny, taksonomia, nazewnictwo polskie, łacińskie i angielskie.
<http://www.atlas-roslin.com/>

- + Leksykon ekologii i ochrony środowiska. Prezentuje ok. 4300 haseł z różnych dziedzin nauki, m.in. biologii, chemii, fizyki, geografii, gleboznawstwa i astronomii.
http://sloownik.ekologia.pl/115_Leksykon_ekologii_i_ochrony_srodowiska/1_A_0_alfabetycznie.html
- + Encyklopedia leśna. Prezentuje ok. tysiąca haseł z różnych dziedzin powiązanych z problematyką leśną.
http://sloownik.ekologia.pl/116_Encyklopedia_lesna/3_A_0_alfabetycznie.html
- + Słowniczek jednostek fizycznych. Zawiera definicje podstawowych jednostek fizycznych i zjawisk z nimi związanych.
<http://www.wiw.pl/fizyka/slovníki/jednostki.asp>
- + Helionica - sieciowa encyklopedia informatyki.
http://helionica.pl/index.php/Strona_g%C5%82%C3%B3wna
- + Elektronika - Digipedia - Encyklopedia techniki cyfrowej. Kilka tysięcy haseł z zakresu informatyki i dziedzin pokrewnych.
<http://www.digipedia.pl/def>

By zapewnić przejrzystą kompozycję i wysoką czytelność tekstu, do pisania skryptu powinna zostać właściwie dobrana czcionka. Do pisania skryptu nie używaj czcionek ozdobnych, ornamentowych oraz krojów pisma wzorowanego na piśmie ręcznym. Utrudnia to szybkie odczytywanie treści audiodeskrypcji. Do pisania skryptu stosuj czcionkę, która charakteryzuje się dużą czytelnością i przejrzystością oraz nadaje się do wydruków papierowych. Mogą to być m.in. klasyczne czcionki monotypiczne o stałej szerokości, przypominające czcionkę maszynową np. Courier, Courier New oraz czcionki szeryfowe np. Bookman Old Style. Czcionka szeryfowa zawiera znaki z różnego rodzaju poprzecznymi lub ukośnymi ogonkami, które pomagają przenosić wzrok z jednego znaku na drugi, prowadzą wzrok wzdłuż linii tekstu i przez to ułatwiają czytanie. Czcionka szeryfowa może jednak męczyć wzrok przy czytaniu wersji elektronicznej. Tekst na ekranie łatwiej czyta się wyświetlony krojem czcionki bezszeryfowej o prostych zakończeniach np. Arial, Verdana. Wielkość czcionki ustaw na 12 do 13 pkt., odstępy między wierszami na 1,5 wiersza.

Przy tworzeniu skryptu nigdy nie należy zapominać o tym, iż skrypt może być odczytywany przez inną osobę,

której powinniśmy zapewnić przejrzystość skryptu. W tym celu warto optycznie oddzielić czasówkę [time code] oraz wszelkie inne dodatkowe wskazówki ułatwiające synchronizację obrazu z tekstem, od treści audiodeskrypcji. Można to uzyskać chociażby poprzez zachowanie odstępów, wpisywanie czasówki i dodatkowych uwag, czcionką bezszeryfową, zaś tekstu audiodeskrypcji czcionką szeryfową. Czasówkę, treść audiodeskrypcji, napisy i dodatkowe wskazówki dla lektora zaleca się wyróżnić innym kolorem czcionki.

Przykład:

Kolor niebieski: czasówka, początek audiodeskrypcji.

Kolor czerwony: czasówka, koniec audiodeskrypcji.

Kolor zielony: napisy na ekranie, dialogi obcojęzyczne (drugi lektor).

Podczas pisania nie należy przenosić części wyrazów do następnej linii. Warto upewnić się czy część wyrazu nie została przeniesiona na kolejną stronę tekstu, gdyż w ten sposób możemy utrudnić odczytanie skryptu. Tekst na każdej stronie zawsze powinien być wyrównany do lewej, a na dole strony w stopce wyrównany do zewnątrz powinien znajdować się numer strony.

III Co i jak opisywać?

Istnieją trzy złote zasady audiodeskrypcji.

1. Opisz to, co widać na obrazie, co możesz na nim zaobserwować.
2. Nie interpretuj, nie przedstawiaj swoich wniosków, opinii ani motywów opisywanych postaci.
3. Nie mów w czasie dialogów. Wyjątek stanowią jedynie bardzo istotne akcje rozgrywające się na ich tle.

Każda produkcja audiowizualna wymaga indywidualnego podejścia i samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących wyboru najwłaściwszych rozwiązań jej opisu. Choć produkcje różnią się od siebie i różne rozwiązania są stosowane do ich opisu, to zasady tworzenia audiodeskrypcji zawsze powinny być te same. Bez prawidłowego stosowania zasad audiodeskrypcji, jej treść zawsze pozostawia wiele do życzenia. Nieprawidłowości w opisie zostają natychmiast zauważone przez osoby niewidome, dla których każde słowo niesie ze sobą konkretne znaczenie. Precyzja i przejrzystość sformułowań w opisywaniu obrazu, to fundament, na którym opiera się budowa audiodeskrypcji.

Joel Snyder, założyciel Audio Description Associates, trener i specjalista audiodeskrypcji w Stanach Zjednoczonych, przyrównuje audiodeskrypcję do literackiej sztuki haiku. Estetyczny minimalizm, precyzja, zwięzłość i wielka oszczędność słów sprawia, iż każdy tekst haiku jest obrazkiem, który odzwierciedla aktualny stan wycinka świata. Podobnie audiodeskrypcja za pomocą krótkich fraz, pojedynczych, barwnych i obrazowych słów przedstawia istotne treści wizualne niezbędne do zrozumienia obrazu.

Obecnie wiele produkcji rozpoczyna się od wyświetlenia logotypów firm i instytucji, dzięki którym dana produkcja powstała. Krótko opisz znaki i symbole graficzne. Poinformuj widza o tym, co pojawia się na ekranie wymieniając przy tym wyświetlaną nazwę firmy lub instytucji.

Przykład:

[Audiodeskrypcja:](#)

Błękitne litery na czarnym tle tworzą napis:

Telewizja Polska

[lub](#)

Na zielonym tle taśmy filmowej pojawiają się napisy:
Zespół filmowy
KADR

Tytuł filmu powinien podobnie jak inne napisy początkowe zostać odczytany. Sposób pojawiania się lub znikania napisów z ekranu, opisujemy wówczas, kiedy czas na to pozwala.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

W chmurach szaro-sinego dymu pojawiają i rozpływają się, jak w zwierciadle wody, napisy z nazwiskami twórców i wykonawców.

Jeśli tytuł i napisy początkowe pojawiają się na tle istotnych akcji rozpoczynających film, wówczas ogranicz się jedynie do przedstawienia widzom tytułu i nazwisk reżysera, scenarzysty, producenta, wykonawców ról głównych. Wszystkie pozostałe napisy przenieś do napisów końcowych. Standardowo wszystkie napisy wyświetlane na ekranie powinny być odczytywane, jako audiotekst. Wyjątek stanowią sceny, w których ze względu na ograniczenia czasowe nie jesteśmy w stanie odczytać jej audiodeskrypcji i wyświetlanych napisów. Wówczas audiodeskryptor musi zdecydować czy napisy pozwalają zrozumieć sens akcji, czy niezbędna w tym celu staje się audiodeskrypcja. Podczas audiodeskrypcji powinny zostać odczytane w języku oryginalnym również wszelkie pojawiające się nagłówki gazet, treści tablic informacyjnych.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Przed ogrodzeniem biała tablica z czarnym napisem:
Shriners Hospitals for Children, Chicago.

Jeśli napisy pojawiające się na dole ekranu są w języku obcym, to powinny zostać odczytane w oryginalnym języku. To samo tyczy się tekstów piosenek i treści dialogów wyświetlanych na dole ekranu.

Tworzenie audiodeskrypcji wymaga wnikliwej obserwacji opisywanego obrazu oraz uporządkowania cech według pewnej logicznej kolejności. Aby opis zachował przejrzystość, zwracamy uwagę tylko na te cechy, które są wartościowe i niezbędne do odzwierciedlenia celu i charakteru konkret-

nej produkcji. Przed przystąpieniem do tworzenia audiodeskrypcji należy dobrze rozpoznać styl, gatunek i treść produkcji, by móc stworzyć odpowiedni plan opisu oraz dobrać właściwe słownictwo. Przykładowo do audiodeskrypcji dokumentalnych filmów przyrodniczych zaleca się stosowanie powszechnie znanych pojęć przyrodniczych, a nie skomplikowanej nomenklatury przyrodniczej. Audiodeskrypcja powinna opisywać zjawisko, a nie określać jego nazwy. Audiodeskrypcja w filmach dokumentalnych nie powiela słów narracji, która poprzez komentarze do obrazu, sceny, generuje u odbiorcy poczucie obcowania z nim, lecz opisuje otoczenie, tło, na którym pojawia się obiekt opisywany przez lektora w filmie.

Przykład:

Lektor w filmie:

Las stwarza korzystne warunki życia wielu gatunkom zwierząt, które znajdują w nim dostateczną ilość pokarmu i bezpieczne kryjówki.

Audiodeskrypcja:

Pomiędzy wrzosami przechodzi szary jeż.

Jeśli narracja filmu dokumentalnego obejmuje opis jednego, wybranego fragmentu obrazu i pozostawia dłuższą przerwę jedynie z dźwiękami natury, wówczas warto opisać tło lub pozostałe treści obrazu, które wzbogacą jego odbiór.

Przykład:

Lektor w filmie:

A oto pasikonik śpiewający. Nasz bohater postanowił wspiać się po źdźble trawy na wyższe piętro krzewu jeżyny.

Audiodeskrypcja:

[po słowach lektora]

Pasikonik zawieszony jest „grzbietem do dołu”. Obejmuje źdźbło kończynami. Wdrapuje się kilka centymetrów po skosie w górę. Ześlizguje się. Wspina się ponownie. Zjeżdża po źdźble.

Lektor w filmie:

Zmagania godne Syzyfa.

Przykład:

Lektor w filmie:

Na wilgotnych łąkach z wysoką roślinnością zielną oraz w bardziej suchych miejscach na bagnach można usłyszeć charakterystyczny głos.

Audiodeskrypcja:

Szary, średniej wielkości ptak z krótkim trójkątnym dziobem.

Lektor w filmie:

Dobrze ukryty w wysokiej trawie odzywa się derkacz. To ptak o nieprawdopodobnie skrytym trybie życia.

W audiodeskrypcji unikać należy odmian socjolektu, takich jak slang i żargon, którymi mogą posługiwać się bohaterowie produkcji. Słownictwo w audiodeskrypcji powinno być neutralną częścią produkcji audiowizualnej, które wraz z konstrukcją zdania powinno być dostosowane do grupy wiekowej, stanowiącej adresatów danej produkcji.

Zaleca się także, by audiodeskryptor tworząc skrypt, nigdy nie zakładał wiedzy lub niewiedzy odbiorców audiodeskrypcji, którzy mogą, lecz nie muszą mieć doskonałą znajomość terminologii z zakresu wybranej dziedziny. Widzowie tym chętniej angażują się w przedstawioną historię, jeśli z treści audiodeskrypcji oraz kontekstu, mogą wyłowić znaczenie specjalistycznych określeń, którymi operuje lektor w filmie dokumentalnym lub które zostały użyte w dialogach.

Przykład:

Lektor w filmie:

Z utworzonych po nocnej ulewie kałuż korzystają rybitwy białoskrzydłe.

Audiodeskrypcja:

Grupa szaro-białych ptaków brodzi w dużej kałuży.

Lektor w filmie:

Teraz mogą oddać się pielęgnacji swego upierzenia. Wybierają na kąpiel miejsca odsłonięte.

Audiodeskrypcja:

Ptaki machają szeroko rozłożonymi skrzydłami. Zanurzają głowy w wodzie. Przeczesaują dziobem pióra.

Podobnie mało znane, charakterystyczne gesty, ruchów, jako przekaz niewerbalny, które wykonywane są przez konkretne osoby w określonych sytuacjach powinny znaleźć odzwierciedlenie w audiodeskrypcji.

Przykład:

[Profesor wychodzi z klasy. Rozlega się trudny do identyfikacji dźwięk.]

Audiodeskrypcja:

Chłopcy wsuwają palec wskazujący pomiędzy policzek a zęby. Poruszają nim szybko na boki jednocześnie wydychając powietrze.

[LUDWIK:]

- o co chodzi?

[ROMEK:]

- Tak, o co chodzi? Przecież to jest profesor Syfon!

Zamiast określania gestu, jako "syfon" audiodeskryptor powinien opisać ten gest. Dzięki audiodeskrypcji widz niewidomy dowiaduje się, w jaki sposób uczniowie wykonują gest, za pomocą, którego uzyskują dźwięk podobny do tego, który wydaje syfon.

Audiodeskryptor powinien unikać używania słów typu zauważamy, widzimy. Zamiast tego należy od razu opisać to, co widzimy i zauważamy. Audiodeskrypcja pozwala by widz niewidomy wiedział, co wydarza się na ekranie w danej chwili, w danym momencie.

Opis sceny jest podstawową częścią audiodeskrypcji. Scena to ciąg sytuacji, wydarzeń, które przyczyniają się do rozwoju fabuły. W audiodeskrypcji sceny wykorzystuje się cztery główne kategorie informacji: kiedy, gdzie, kto i co. Wyjątek stanowią sceny, które zmieniają się bardzo szybko. Audiodeskrypcja zmieniających się scen ogranicza się wówczas do jednego lub kilku słów, które maksymalnie odzwierciedlą treść wizualną każdego obrazu.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Kolejno wyłaniają się obrazy: nawołujący samiec głuszca, myszołów, wschodzące za drzewami słońce.

W ten sposób zachowana zostaje ciągłość fabuły. Bez audiodeskrypcji szybko zmieniających się obrazów na ekranie, widz niewidomy może czuć się zdezorientowany lub zgubić wątek historii.

Przy opisywaniu zmian sceny pomocna bywa informacja na temat zmiany pory dnia lub roku, która odzwierciedla także upływ czasu. Tworząc opis sceny należy pamiętać o wzajemnym współdziałaniu wszystkich czynników w danym momencie akcji i opisanu jedynie tych elementów, które są niezbędne by zrozumieć jej sens, umożliwiając logiczne przejście do dalszej części fabuły.

Błąd w audiodeskrypcji:

Audiodeskrypcja:

Z parapetu zeskakuje wysoki brunet. Podchodzi do Ludwika.

[RYSIEK:]

- Tu się patrz, klarnecie!

Audiodeskrypcja:

Uderza Ludwika w czoło.

W opisie sceny zabrakło kluczowej informacji o tym, gdzie nakazuje patrzeć Ludwikowi Rysiek. W wyniku tego scena stała się nie czytelna. Nawet, jeśli czas jest ograniczony, opis sceny należy stworzyć tak, by widz niewidomy zrozumiał jej sens.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Z parapetu zeskakuje wysoki brunet. Palcem wskazuje Ludwikowi swoje buty.

[RYSIEK:]

- Tu się patrz, klarnecie!

Audiodeskrypcja:

Uderza Ludwika w czoło.

Opis sceny wymaga przedstawienia postaci w ruchu i w działaniu. Zawiera zarówno opisy elementów nieruchomych - tło czy sceneria, jak i dynamicznych tzn. zmieniających

się i zachodzących zdarzeń. Elementy te w audiodeskrypcji powinny być ze sobą ściśle powiązane.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Noc. Ulica. Na chodniku zaparkowany samochód. Przy drzwiach kierowcy od strony ulicy kobieta. W mokrym asfalcie odbija się światło latarni. Opona pędem wjeżdża w kałużę. Woda rozchlapuje się. Czarna maska samochodu uderza w kobietę. Jej ciało osuwa się. Czarny samochód w oddali wtapia się w czerń nocy.

W audiodeskrypcji sceny nie przedstawia się zamiarów i motywów bohaterów. Audiodeskrypcja nigdy nie odpowiada na pytanie dlaczego i po co?

Błąd w audiodeskrypcji:

Audiodeskrypcja:

Żołnierze wchodzą do jeziora. Oburącz unoszą karabiny ponad głowy, aby ich nie zamoczyć.

Audiodeskrypcja ma umożliwić widzom niewidomym samodzielna interpretację, podobnie jak obraz umożliwia to osobie widzącej. Z powyższego opisu sceny powinien zostać zatem usunięty fragment wyjaśniający dlaczego po wejściu do jeziora żołnierze podnoszą karabiny ponad głowę.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Żołnierze wchodzą do jeziora. Oburącz unoszą karabiny ponad głowy.

W audiodeskrypcji sceny dynamikę opisywanego zdarzenia uzyskujemy poprzez krótkie frazy, określające daną czynność.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Mężczyzna dosiada gniadego konia. Lewą ręką zaciąga wodze. Koń lekko unosi przednie kończyny.

W opisach unikamy pełnych, złożonych zdań oraz spójników. Każde słowo, fraza lub zdanie powinno być obrazem. Najczęściej używanymi znakami interpunkcyjnymi w audiode-

skrypcji są kropka i przecinek. Oba te znaki wyznaczają rytm w audiodeskrypcji, pełnią funkcję pauzy pomiędzy obrazami rysującymi się w wyobraźni, umożliwiając łatwiejsze przejście z obrazu na obraz.

Przykład:

[BEATA:]

- Najlepiej jak się zaziębimy.

[PAWEŁ:]

- Ale jak?

Audiodeskrypcja:

Dzieci w piżamach stają przy otwartym oknie. Wiatr rozwiewa firanki. Beata zdejmuje piżamkę. Wystawia twarz do wiatru. Wdycha powietrze głęboko przez nos.

W opisach używaj obrazowych czasowników w czasie teraźniejszym i trybie oznajmującym, które określają ruch, działanie się np. biega, podskakuje, przechadza się, idzie, kroczy, unosi, opada. Nie używaj w opisach czasowników modalnych, które wymuszają użycie innego czasownika w bezokoliczniku np. usiłuje czytać, chce otworzyć, pragnie wziąć, zamierza skoczyć, postanawia wrócić, pozwala odejść. Za ich pomocą wyrażane są jedynie prośby, życzenia, zakazy, możliwości, chęci, powinności, stosunek do, lecz nie są właściwie odzwierciedlane wykonywane czynności, konkretne zachowania oraz ruch. Podobnie czasownik zwrotny - stara się, nie niesie ze sobą konkretnej treści wizualnej.

Błąd w audiodeskrypcji:

[scena rozgrywa się na tle głośnego dźwięku dobiegającego z za okna]

Audiodeskrypcja:

Mężczyzna stara się czytać książkę.

Taki opis sceny wyraża jedynie domniemanie audiodeskryptora, który przedstawia jedynie chęć, zamiar bohatera. Nie umożliwia precyzyjnego wyobrażenia sobie danej sceny. Widz niewidomy zostaje pozbawiony informacji, na podstawie, której samodzielnie mógłby stwierdzić, czy, a jeśli tak, to w jaki sposób mężczyzna stara się czytać książkę.

Przykład:

[scena rozgrywa się na tle głośnego dźwięku dochodzącego z zewnątrz]

Audiodeskrypcja:

Mężczyzna siedzi przy stole. Głowę pochyła nad książką. Kciukami zatyka uszy.

By opisać lokalizację i rozmieszczenie obiektów względem siebie w przestrzeni używaj wyrażen przyimkowych oraz pochodzących od nich przysłówków np. na, u, za, po, pod, nisko, zza, koło, przy, wzdłuż, ponad, wysoko, od, ku. W opisie najpierw ustal konkretny punkt odniesienia względem, którego opisujesz położenie obiektu w przestrzeni. Zachowuj ciągłość i konsekwencję w opisie. Nagłe zmiany punktu odniesienia często wywołują dezorientację widza niewidomego. Nie wystarczy informacja, iż obok stołu stoi krzesło, by widz niewidomy potrafił dokładnie wskazać lokalizację krzesła przy stole.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Stół. Po prawej krzesło.

lub:

Stół. Przed nim, po prawej krzesło.

lub:

Stół. Po prawej krzesło tyłem.

Zwróć uwagę, w jaki sposób każde słowo kształtuje obraz w wyobraźni. Unikaj przenośni, które zmieniają znaczenie słów. Pamiętaj, iż opisujesz rzeczywisty obraz, więc opisuj go zgodnie z prawdą, tak by każde słowo miało swój konkretny desygnat np. używając słowa "słoń", jego desygna-tem powinien być obiekt, o którym można zgodnie z prawdą powiedzieć, że jest słońcem. Nie opisuj obiektów podając własne skojarzenia np. budynek przypomina Pamiętaj, iż każdy widz niewidomy podobnie jak widzący może dysponować inną warstwą skojarzeniową konkretnego słowa, konkretnego obiektu, a w związku z tym również percypowanych charakterystycznych cech tego obiektu. Opisuj zatem obiekty uwypatniając jego charakterystyczne cechy, tak by widz niewidomy mógł sam tworzyć własne skojarzenia.

Nie staraj się przenieść całego obrazu w jednym zdaniu. Postaraj się raczej niczym rzeźbiarz, który każdym kolejnym ruchem dłuta wydobywa kształt, ukazywać elementy obrazu każdym kolejnym słowem, każdym kolejnym zdaniem. Sprawdź znaczenie słowa zanim zdecydujesz się go użyć. Wybór słowa powinien być adekwatny do tego, co chcesz opisać np. koło, pierścień, okrąg. Od właściwego doboru słów w opisie treści wizualnej zależy, czy odbiorcy audiodeskrypcji zobaczą rzeczywiście obraz, który opisujesz. Unikaj długich, złożonych zdań i zbyt szczegółowych opisów. Bardzo duża ilość informacji na temat sceny, osoby lub przedmiotu może sprawić, iż widz niewidomy zagubi się w gąszczu danych i nie będzie w stanie ukończyć rekonstrukcji umysłowej opisywanego obrazu.

Błąd w audiodeskrypcji:

Audiodeskrypcja:

Z lewej strony, przed oknem z widokiem na szare bloki, przy drewnianym, brązowym stole siedzi na drewnianym krześle około czterdziestoletni mężczyzna. Ma proste, ciemnobrązowe włosy, na twarzy dwudniowy zarost. Ubrany jest w czerwono-zieloną, kraciastą koszulę, granatowe jeansy i czarne, skórzane mokasyny. Mężczyzna pochyla głowę nad otwartą książką, która leży przed nim na blacie stołu, o który mężczyzna wspiera łokcie. Kciukami prawej i lewej dłoni mężczyzna zatyka sobie uszy.

Opis szczegółowy pojawia się wyłącznie wtedy, gdy wydarzenia zewnętrzne wpływają na zachowanie bohatera i przebieg akcji. Najpierw ogólnie opisz scenę, nie koncentrując się na szczegółach. Określ to, co się dzieje w ogólnym toku akcji. Rozróżnij plan pierwszy i tło. Jeśli tło jest chwilowe i nie ma wpływu na rozwój akcji skupiamy się jedynie na scenie pierwszoplanowej i elementach oraz postaciach, które rozwijają akcję na przód. Opisu ich zachowania i działania, które mają wpływ na rozwój wydarzeń. Postaci buduj poprzez opis, a nie przez wyrażanie opinii i pochopnych sądów na jej temat. Zamiast podawania ogólnych wrażeń, jakie wzbudza opisywana postać typu przystojny, seksowna, elegancki, piękna, sympatyczny, miła itp. opisz wygląd zewnętrzny, wzrost, budowę ciała, kształt i rysy twarzy, włosy, oczy, nos, usta, ubiór, tak by odbiorca niewidomy samodzielnie mógł budować opinię na temat wyglądu danej postaci. Jeśli opisujesz osobę innej narodowości opisz cechę

charakterystyczną jej wyglądu np. kolor cery. Termin azjata może dotyczyć zarówno chińczyków, jak i hindusów.

Nie obawiaj się używania kolorów w opisach. Kolory są integralną częścią świata i dlatego nie powinno się ich unikać. Nawet osoby niewidome od urodzenia, które nigdy nie widziały barw, potrafią je skojarzyć z przedmiotem z własnego otoczenia, wrażeniem dotykowym, wonią lub emocjami, które towarzyszyły im podczas poznawania danej barwy. Większa część osób niewidomych, to osoby ociemniałe, które zachowały pamięć wzrokową, dzięki czemu zachowały w pamięci kolory. Nie opisuj postaci przez zaprzeczenie, nie pisz o tym, kim dana postać nie jest oraz nie opisuj tego, czego nie ma np. nie uśmiecha się, nie jest pielęgniarką, nie mieszka w tym domu, nie ma włosów, nie nosi kapelusza. Nigdy nie charakteryzuj postaci. Każdy bohater demonstruje cechy swego charakteru w różnych okolicznościach. Zamiast podawania cech charakteru wybranej postaci, oceny jej postępowania i relacji z otoczeniem poprzez subiektywne przymiotniki i przymiotniki typu leniwy, życzliwy, złośliwy, tolerancyjny, wyrozumiały, serdeczny, ciepły, obojętny, krytyczny, wrogi, lekceważący, zarozumiały, opisuj zachowania postaci, tak by odbiorca niewidomy mógł samodzielnie wnioskować o cechach jej charakteru i budować swój stosunek do niej. Zamiast określać emocje bohatera opisz cechy, które na nie wskazują np. marszczy brwi, zaciska usta, zaciska pięści, uśmiecha się szeroko, szeroko otwiera usta, mruży powieki. Pamiętaj, iż widz niewidomy podobnie jak widzący, woli odkrywać cechy bohaterów, obserwując ich zachowania podczas rozwoju akcji. Przy opisywaniu wyrazu twarzy, zwróć uwagę na to, iż widz niewidomy usłyszy go w kontekście, w jakim dana akcja się rozgrywa. Zamiast interpretować mimikę twarzy, opisz cechy, które ją charakteryzują. Zwróć uwagę na to, iż widz niewidomy obserwuje postać w konkretnej sytuacji, słyszy i odczytuje emocje w tonie głosu, czy też śmiechu bohatera. Znaczenie mimiki twarzy zmienia się wraz z kontekstem i tylko w nim powinno być odczytywane. Jeśli bohater „puszcza oko”, może to oznaczać, iż jest on kimś zainteresowany, że chce przekazać komuś potajemną wiadomość, iż nie należy przyjmować czegoś poważnie, itd.

Przykład:

[Laura zwraca się do matki:]
- Nie zostawiaj mnie tutaj.

Audiodeskrypcja:

Matka wychodzi. Drzwi się zamykają. Podbródek dziewczynki drży. W oczach pojawiają się łzy.

Główni bohaterowie oraz inne postaci, które odgrywają istotną rolę w przebiegu akcji powinny być opisywane krótkimi frazami. Przedstawienie i opis postaci pojawia się wraz z pojawieniem się postaci po raz pierwszy w akcji. Imiona i nazwiska, relacje i związek między bohaterami podaje się wówczas, kiedy nie jest to tajemnicą i w taki sposób bohaterowie zwracają się do siebie nawzajem. Wyjątek stanowią postaci, których tożsamość jest ukrywana. Jeśli zostaje ona ujawniona w kolejnych scenach, to powinno mieć to odzwierciedlenie w audiodeskrypcji. Zanim tożsamość zostanie odkryta, w audiodeskrypcji przedstawiamy jedynie to, co jest w stanie zauważyć każda osoba oglądająca film. Mogą to być:

- przybliżony wiek danej postaci np. około 30 letni mężczyzna, kobieta w średnim wieku, staruszek, nastolatka;
- charakterystyczne cechy jej wyglądu np. czarny, filcowy kapelusz, rude, długie, kręcone włosy, blizna, pieprzyk;
- pełniona funkcja np. mechanik, policjant, pielęgniarka, dzięki czemu odbiorca później bez problemu będzie mógł sobie przypomnieć daną postać.

Pamiętaj by przypisaną cechę zawsze kojarzyć z daną postacią, dopóty jej tożsamość nie zostanie ujawniona. Jeśli np. w pierwszej scenie został opisany jedynie kolor włosów i ubiór małego chłopca, a dopiero kilka scen dalej ten sam chłopiec pojawia się ponownie w towarzystwie mężczyzny, który okazuje się, iż jest jego ojcem i zwraca się do niego po imieniu, to w audiodeskrypcji tej sceny powinny ponownie zostać przytoczone cechy wyglądu chłopca, które zostały wymienione w audiodeskrypcji pierwszej sceny. Dzięki temu widz niewidomy będzie mógł skojarzyć, iż chłopiec występujący w pierwszej scenie i chłopiec z ojcem, to ta sama postać.

Podobna zasada obowiązuje w przypadku przedmiotów, które dopiero w późniejszych scenach okazują się kluczowe dla zrozumienia sensu akcji np. zapalniczka, która zostaje znaleziona przy zgliszczach po pożarze, a która dużo wcześniej pojawiła się tylko raz w dłoni jednego z bohaterów. Dezorientację mogą wprowadzać nagłe zmiany w opisywaniu postaci. Jeśli dokładny wiek postaci jest znany lub istotny dla akcji nie wahaj się go podać. Nie uprzedzaj rozwoju wy-

darzeń i nie wyjaśniaj przyczyn wyglądu bohaterów dopóty nie zostanie to ujawnione np. na policzku blizna z dzieciństwa. W scenach ukazujących przywołanie wcześniejszych wydarzeń przez bohatera lub stanowiących jego spojrzenie w przyszłość opisz sceny tak, by również widz niewidomy mógł odczuć przeniesienie się bohatera w czasie i w przestrzeni.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Leszek w kabinie samolotu. Rozsiada się wygodnie w fotelu pilota. Zdejmuje czapkę. Wkłada hełmofon. Chwyta za stery samolotu. Spogląda w niebo. Przechyla się na boki symulując lot. Uśmiecha się.

Odpowiednio stworzony opis sceny wraz z tłem dźwiękowym pozwala widzom niewidomym odczuć marzenie lub wspomnienie bohatera. Zamiast informacji o tym, iż scena stanowi antycypację lub reminiscencję bohatera, opisz elementy sceny, które na to wskazują, by również widz niewidomy mógł to samodzielnie odczuć. Nie zawsze jest możliwe wprowadzenie całego opisu postaci wraz z jej pojawieniem się. Zaplanuj zatem opis bohatera tak, by charakterystyczne cechy jego wyglądu były wprowadzane stopniowo i odbiorca audiodeskrypcji miał możliwość poznawania postaci podczas rozwoju akcji. Ze względu na ograniczenia czasowe możesz zrezygnować z opisu postaci drugoplanowych np. kelnerki, która pojawia się tylko raz. Opisu je wtedy, kiedy jest na to czas, a ich wygląd ma wpływ na odbiór całej sceny np. na apelu harcerze w szarych mundurkach. Jeśli kilka postaci rozmawia równocześnie lub ich słowa przytaczane są jedno po drugim, widzowie niewidomi mogą mieć problem z szybką identyfikacją danej postaci. W audiodeskrypcji określ zatem kto mówi w danej chwili np. matka, kominiarz, Piotr, Małgorzata. Skracanie imion przez ich zmiękczenie jest wskazane, kiedy czas jest bardzo ograniczony. Wówczas zamiast Małgorzata możemy użyć zmiękczenia Gosia. Jeśli nową scenę rozpoczyna dialog lub jego obecność nie pozwala lub ogranicza możliwość wprowadzenia audiodeskrypcji rozgrywającej się na jego tle akcji, opis może zostać wprowadzony nieco wcześniej, na końcówce poprzedniej sceny lub tuż po zdarzeniu, kiedy dialog się skończy. Jedynym wyjątkiem, kiedy audiodeskrypcja może się pojawić na tle dialogu, są sceny, w których mało istotny dialog przesłania kluczowy element akcji np. pod-

czas lakonicznej rozmowy kobieta z szuflady wyjmuje pistolet, z którego oddaje strzał. W przypadku, kiedy treść dialogu, ani ton głosu nie sugerują tego, co za chwilę się wydarzy, widz niewidomy może czuć się zdezorientowany nie wiedząc skąd padł strzał. Audiodeskrypcja w tej scenie powinna się zatem pojawić w trakcie rozmowy prowadzonej przez bohaterów. Audiodeskryptor przy opisie każdej sceny musi samodzielnie zdecydować, czy akcja na tle dialogów jest na tyle ważna, iż bez audiodeskrypcji osoba niewidoma zagubi wątek historii lub nie zrozumie sensu sceny.

Audiodeskrypcja obrazu powinna oddziaływać na widza niewidomego w tym samym czasie i w ten sam sposób, jak ten obraz oddziałuje na widzącą część widowni. Opisuując komiczną scenę, która wywołuje śmiech osób widzących, opisz ją tak, by słowa wywołały śmiech widzów niewidomych. Nie jest to proste, więc poszukiwania odpowiednich słów mogą zająć więcej czasu. Osoby niewidome słyszą ton głosu oraz tło dźwiękowe, dzięki którym odczytują atmosferę i nastrój sceny, potrafią identyfikować stan emocjonalny bohatera. Opisuując scenę zestawiaj dźwięki filmu z audiodeskrypcją w taki sposób, by łatwiej można było uzyskać odpowiednią reakcję widzów. Dodatkowa informacja o tym, iż np. atmosfera jest ciężka, nastrój pogodny, ktoś mówi, krzyczy, śpiewa, jest zbędna. Źródło dźwięku wskazujemy jedynie wtedy, kiedy utrudniona lub niemożliwa jest jego identyfikacja np. książka spada na podłogę, podmuch wiatru odwraca kartki kalendarza. W audiodeskrypcji nie opisujemy dźwięków np. wystraszyła się mocno, chropowaty, łagodny szelest, diabelski śmiech, szczery uśmiech. Tu, podobnie jak przy opisywaniu scen i postaci unikamy subiektywnych przymiotników i przysłówków. Osoba niewidoma słyszy dźwięki i potrafi samodzielnie określać ich charakter. Dźwięki powinny być rozpatrywane zawsze w kontekście danej sceny. Jeśli bohater zostaje zraniony w udo, ponad raną zaciska pasek i słyszymy krzyk, to zamiast informacji, iż bohater krzyczy z bólu, obiektywnie opisz wyraz jego twarzy. Nigdy nie opisz tego co jest oczywiste. Kiedy słyszymy dzwonek telefonu, zamiast stwierdzenia, iż dzwoni telefon, opisz reakcję bohatera na dany dźwięk np. spogląda na wyświetlacz komórki, podnosi słuchawkę. Nie staraj się wypełniać każdej przerwy między dialogami, pozwól widzom niewidomym wsłuchać się w atmosferę sceny, którą tworzą głosy aktorów, muzyka, efekty dźwiękowe, ale także cisza. Zbyt dużo opisów może wywoływać zmęczenie, a nawet irytację. Podczas utworów muzycznych, par-

tii wokalnych i instrumentalnych, które często stanowią tło rozgrywającej się akcji, audiodeskrypcja powinna ograniczać się do minimum. Jeśli natomiast utwór muzyczny stanowi motyw przewodni, wówczas wskazane jest unikanie audiodeskrypcji. Joe Clark w tworzeniu audiodeskrypcji do produkcji medialnych zauważa, by opisywać, kiedy jest to konieczne, a nie koniecznie opisywać. Audiodeskryptor nigdy nie powinien cenzurować opisywanych treści, nawet wtedy, kiedy są one wulgarne.

Przykład:

Audiodeskrypcja:

Chłopiec z ostatniej ławki podaje małą kartkę. Romek patrzy na nią.

[Romek:]

/heheh/

- Kujon, to do ciebie!

Audiodeskrypcja:

Kujon odwraca się. Roman pokazuje mu kartkę. Na niej napis: *Mój podwójci w dupę chuj ci.*

Osobiste poglądy i upodobania audiodeskryptora, nie powinny mieć wpływu na to, co i w jaki sposób zostanie opisane. Audiodeskryptor musi przekazywać obiektywnie wizualne elementy nagości, czynów seksualnych, przemocy, nie używając eufemizmów. Przy opisywaniu tych scen warto wykorzystywać pojawiające się dźwięki i tło muzyczne. Opisy scen erotycznych nie powinny przypominać monotonnego monologu ani pornografii. Wykorzystaj bogaty język erotyzmu. Zadbaj o to, by opis nie był wulgarny, drastyczny, zbyt dosadny, czy też suchy i kliniczny, przepełniony fałszywą pruderią, rygorystyczną moralnością i obyczajowością. Używaj słów, które subtelnie określają wstydlive części ciała lub stany cielesnej ekscytacji. Pojedynczymi słowami, krótkimi frazami odzwierciedlaj charakter aktu seksualnego. Nie opisuj zbyt szczegółowo, by opis nie stał się komiczny.

Jeśli audiodeskryptor uzna, iż temat produkcji jest dla niego nie komfortowy i może sprawiać mu zbyt wiele trudności, to powinien zrezygnować z jego audiodeskryptowania. Audiodeskryptorzy powinni przyjmować do audiodeskrypcji jedynie te produkcje, względem których posiadają odpowiednie umiejętności i wiedzę. Nie każdy audiodeskryptor,

który potrafi tworzyć audiodeskrypcję do produkcji audiowizualnych, posiada wystarczającą wiedzę do audiodeskrypcji wystaw muzealnych, spektakli teatralnych, czy też wydarzeń sportowych. Zawód audiodeskryptora wymaga ustawicznej praktyki oraz doskonalenia własnych umiejętności opisywania treści wizualnych, poprzez uczestnictwo w szkoleniach, warsztatach, kursach, konferencjach poświęconych audiodeskrypcji.

1. Wskazówki edytorskie.

Tworząc audiodeskrypcję pamiętaj, iż chodzi w niej o:

- odkrywanie, a nie o wymyślanie;
- dzielenie się, a nie o przekonywanie;
- pokazywanie, a nie o bycie na pokaz.

Oto seria dodatkowych wskazówek edytorskich podanych w formie pytań, które audiodeskryptor może wziąć pod uwagę przy tworzeniu opisu, a także przy jego sprawdzaniu.

- + Jaka produkcję audiowizualną opisujesz? Co to za gatunek? Czy udało Ci się go przedstawić w audiodeskrypcji?
- + Czy wydobyłeś sens opisywanych scen? Dzięki jakim elementom możesz uzyskać głębsze brzmienie opisu? Czy wybrałeś elementy sceny, które są istotne i niezbędne do zrozumienia jej treści?
- + Czy opisujesz w czasie teraźniejszym? Czy Twój opis odkrywa widziany obraz tu i teraz?
- + Czy opisujesz krótkimi frazami? Czy udało Ci się przekazać ruch i energię? Czy Twoje zdania nie są zbyt długie? Czy są przejrzyste, łatwo można je zrozumieć i wyobrazić?
- + Czy w Twoim opisie są czasowniki modalne? Czy twój opis zawiera obrazowe czasowniki oraz przyimki umożliwiające lokalizację obiektu w opisywanej scenie?
- + Czy uniknąłeś abstrakcji oraz mglistych wyrażen, które utrudniają percepcję obrazu.
- + Czy wypróbowałeś kilka różnych opcji tego, jak opis danej sceny może wyglądać?

- + Czy używałeś subiektywnych przymiotników i przysłówków? Które z użytych przez ciebie określników są konieczne? Które są jedynie dla ozdoby?
- + Czy Twoje opisy nie zawierają zbędnych słów? Czy powiedziałeś jedynie tyle, ile potrzeba? Czy powtarzasz jeden opis różnymi słowami?
- + Czy dokonałeś nadmiernych poprawek i ucierpiała na tym płynność opisu? Czy jakość dźwięku współgra z nastrojem, który pragniesz przekazać? Gdy czytasz swój opis, to czy brzmi on gładko i naturalnie? Czy da się wyeliminować z niego słowa wywołujące drażniące dźwięki?
- + Czy Twój opis nie zawiera zbędnej interpunkcji? Czy zastosowana interpunkcja ułatwia zrozumienie opisywanej chwili? Czy znak interpunkcyjny na końcu linii jest konieczny, czy może wystarczy jedynie pauza?
- + Czy zastosowane przez ciebie środki wyrazu są zgodne z nastrojem obrazu? Czy nastrój jest widoczny bez jego opisywania? Czy zwróciłeś należyta uwagę na to, jak małe słówko lub zaznaczenie pory dnia może zmienić nastrój twego opisu?
- + Czy stworzyłeś za pomocą słów emocjonalne reakcje u odbiorcy? Czy opisujesz to, co wywołuje dane wrażenie? Czy nie interpretujesz, nie wyjaśniasz odczuwanej emocji? Czy polegałeś na empatii oraz zdolności odczuwania wi-
dza?
- + Czy Twój opis jest spójny? Czy jego fragmenty łatwo jest ze sobą połączyć?
- + Czy zachowujesz porządek postrzegania? W jakiej kolejności przedstawione zostały elementy sceny? Czy przestawiłeś je dla efektu i zaryzykowałś pomieszanie ich przez widza?
- + Czy twój opis nie jest przeładowany informacjami, a może jest zbyt lakoniczny, mówi za mało? Czy zawiera coś zbędnego, a może pomija coś ważnego? Czy słuchaczowi uda się odróżnić to, co zasadnicze, od tego, co jest mniej istotne?
- + Czy intelektualizujesz zamiast pozwolić słowom mówić za siebie? Czy wyrzekłeś się swej zależności od porównań i metafor, emocjonalnego związku ze swym opisem, by móc obiektywnie poprawić zawarte w nim błędy i ocenić jego

odbiór przez innych? Rozwagałeś zapytanie drugiej osoby, by spojrzała na twój opis pod kątem wyeliminowania błędów gramatycznych i logicznych?

2. Sprawdzenie i konsultacja skryptu.

W przygotowaniu skryptu audiodeskrypcji zaleca się udział od 2 do 3 osób. Jak wykazują doświadczenia 15 osób opisujących jeden obraz, może opisać go na 15 różnych sposobów. W grupie osób tworzących skrypt powinna zawsze znajdować się jedna osoba niewidoma. Osoba widząca nie zawsze dostrzega wszystkie elementy, które należy opisać, nie zawsze potrafi wychwycić istotny element sceny, bez opisu, którego widz niewidomy może nie zrozumieć jej sensu. Osoba niewidoma jest także audiodeskryptorem. Często to właśnie dzięki niej, audiodeskrypcja obrazu staje się przejrzysta i czytelna. Osoba niewidoma wskazuje, gdzie i jakiego rodzaju informacje są niezbędne do opisanie. Aby osoba niewidoma mogła pracować, jako audiodeskryptor powinna mieć dobrą znajomość zasad tworzenia audiodeskrypcji oraz posiadać doświadczenie w tym zakresie. Po ukończeniu pracy nad skryptem, treść audiodeskrypcji powinna być odczytana i sprawdzona pod kątem klarowności i spójności opisów scen składających się na całą produkcję. Kiedy skrypt został sprawdzony, opisy scen nie budzą żadnych wątpliwości, może on zostać nagrany.

IV Nagranie skryptu.

Gotowy skrypt posiada wskazówki umożliwiające prawidłową synchronizację treści audiodeskrypcji z produkcją audiowizualną. Przy nagraniu bardzo ważne jest, by osoba, która będzie odczytywać skrypt, przygotowała się do tego zadania. Bez właściwej synchronizacji treści audiodeskrypcji z obrazem i ścieżką dźwiękową filmu, audiodeskrypcja nie spełnia swego celu i utrudnia prawidłowy odbiór produkcji. Przed nagraniem skrypt powinien być zatem kilka razy odczytany podczas odtwarzania materiału audiowizualnego. Zwróć uwagę, czy czasówka w skrypcie odpowiada tej, która wyświetla się w oknie Twego oprogramowania umożliwiającego nagrywanie. Jeśli zauważysz różnice, to należy je nanieść przed nagraniem. Nawet minimalne przesunięcia mogą spowodować, iż audiodeskrypcja nie będzie dostosowana ani do treści wizualnej, ani do dialogów i efektów dźwiękowych. Zwróć uwagę, które fragmenty audiodeskrypcji należy przeczytać wolniej, a które stanowczo szybciej. Przeciętny czas nagrania audiodeskrypcji do godzinnej produkcji waha się od dwóch do dwóch i pół godziny.

Dobra audiodeskrypcja powinna być neutralna i dyskretna, lecz nie monotonna i jednostajna. Ton głosu nie powinien odciągać uwagi widza od treści produkcji, lecz być w nią wpisany, być z nią spójny. Jego celem jest malowanie obrazu tak, by widz niewidomy zapomniał o tym, iż słucha, a zaczął widzieć obrazy poprzez słowa. Każde słowo powinno być wyraźne i dobrze słyszalne. Każdy audiodeskrypcyjista musi ćwiczyć aparat głosowy poprzez sztukę retoryki oraz modulację głosu. Głos ludzki, jest doskonałym narzędziem malar skim, jak mawiają muzycy. Intonacją i modulacją głosu można wyczarować nastroje i tworzyć ich dramaturgię – uspokajać, zaciekawiać, przykuwać uwagę. Głosem można też wyrażać wątpliwości albo rozśmieszać. Różnorodnością barwy głosu tworzyć półcienie i malować niedomówienia. Odpowiednim frazowaniem i akcentowaniem eksponować te elementy obrazu, na których nam szczególnie zależy. Tonem głosu i sposobem mówienia „wyzwalać emocje”, wzmacniać lub osłabiać odbiór obrazu. Świadomość indywidualnych możliwości głosowych i treningi służące doskonaleniu umiejętności operowania głosem, sprawiają, iż staje się on fantastycznym środkiem wyrazu. Głos lektora powinien odpowiadać naturze programu. Oddawać napięcie, ale nie stawać się melodramatyczny. Audiodeskryp-

cja w komedii, powinna być odczytywana wesoło, radośnie z delikatnym uśmiechem w głosie, a nie głosem patetycznym i wzniosłym. Audiodeskryptor nie powinien się śmiać, choć opisywana scena może wzbudzać śmiech.

Poziom głośności audiodeskrypcji powinien zostać dostosowany do poziomu głośności oryginalnej ścieżki dźwiękowej produkcji. Jeśli dźwięk tła nagle staje się głośniejszy, to powinien zostać nieco ściszony, tak by widz niewidomy mógł w komfortowy sposób usłyszeć zarówno tło dźwiękowe oraz audiodeskrypcję. W innym przypadku osoba niewidoma może nie zrozumieć audiodeskrypcji pojawiającej się podczas głośniejszych efektów dźwiękowych. W przypadku odczytywania napisów ton głosu powinien zostać zmieniony, tak by osoba niewidoma zauważyła różnicę między głosem odczytującym audiodeskrypcję i głosem odczytującym napisy. Zmianę tonu głosu można stworzyć poprzez wprowadzenie drugiego lektora, który odczyta napisy. Jeśli np. mężczyzna odczytuje audiodeskrypcję, napisy może odczytać kobieta.

Kiedy audiodeskryptor lub lektor będzie przygotowany, sprawdzona zostanie synchronizacja audiodeskrypcji z obrazem, dostosowane zostanie tempo, ustalony będzie poziom głośności, można wówczas przystąpić do nagrywania skryptu. Po nagraniu skryptu konieczne jest jego ponowne odsłuchanie w celu sprawdzenia, czy dobrze została ustalona synchronizacja audiodeskrypcji z tłem dźwiękowym i warstwą wizualną, czy treść nagrania zgadza się z treścią audiodeskrypcji, czy jakość nagrania nie utrudnia odbioru produkcji audiowizualnej.

Szczególne podziękowania za współpracę, która przyczyniła się do opracowania niniejszych standardów składamy:

Dariuszowi Jakubaszкови
Marcie Golik-Gryglas
Marcinowi Laskowskiemu
Jarosławowi Krawczykowi
Karolinie Frackiewicz
Urszuli Wołos
Katarzynie Siwerskiej

Barbara Szymańska
Wiceprezes Zarządu Fundacji Audiodeskrypcja
barbara.szymanska@audiodeskrypcja.org.pl
tel. kom. 500 093 090

Tomasz Strzymiński
Prezes Zarządu Fundacji Audiodeskrypcja
tomasz.strzyminski@audiodeskrypcja.org.pl
tel. kom. 500 269 391

Fundacja Audiodeskrypcja
ul. Gaskiewicza 15
15-128 Białystok
www.audiodeskrypcja.org.pl
fundacja@audiodeskrypcja.org.pl
Numer konta: 46 1370 1037 0000 1701 5129 6600
NIP: 9661985500
REGON: 200259482
KRS: 0000325337
Sąd Rejonowy w Białymstoku, XII Wydział Gospodarczy KRS
ul. Mickiewicza 103, 15-950 Białystok